

CİCERO

YAŞLILIK

www.iskenderiyekutuphanesi.com

Cicero'nun Cato Maior'u İ.Ö.44'te, altmış iki yaşındayken yazdığı kabul edilmektedir. O sırada devlet işlerinden uzak olan Cicero'nun yapıtta Cato'nun ve başka yaşlı kimselerin siyasal eylemlerinden uzunca söz etmesi onun bu yapıtı yalnızca, kendisinin dediği gibi, yaşlılık denen yükü hafifletmek için değil, biraz da, yaşına karşın devlet işlerinde yine de pek yararlı olabileceğini anlatmak için yazdığını gösterir. Ancak Cicero'nun sevgili kızı Tulliola'yı yitirışı ve yaşının ilerleyişi de onu kesinlikle felsefeyle uğraşmaya ve bu türden yapıtlar arasında, yaşlılık konusunda da bir kitap yazmaya yönlendiren nedenler arasındadır. De Divination adlı yapıtından anladığımıza göre, Cicero ahlâkın düşük olduğu bir dönemde gençliğe ders vermek, yardıma bulunmak istemiştir. Cato Maior'u işte biraz da gençlerin kaçınmalarını istediği tehlikelerden söz etmek için yazmıştır.

Yapıtta Cato'ya soru soran gençler Cicero'nun sevdiği, değer verdiği ve birçok yapıtında övdüğü P .Cornelius Scipio Aemilianus ile arkadaşı C. Laelius'tur. Cicero yaşlılık konusundaki düşüncelerini Cato'ya söyletir; çünkü onun tarihsel bir kişilik olması dolayısıyla önem ve ilgiyle dinleneceğini düşünür. Öte yandan, Cato'nun siyasal ve yazınsal yapıtlarına hayran olduğu da bilinmektedir.

Yapıtta konuşan üç kişiden başka Cicero onlara aşağı yukarı bir yakınlığı olan birçok değerli Romalıdan da söz etmiştir. Cicero'nun bu kitabı kendisinden üç yaş büyük olan candan arkadaşı T. Pomponius Atticus'a adamasının nedeni, bu kahramanlar konusundaki birçok tarihsel ve süredizimsel (kronolojik) bilgileri onun Liber annalis adlı yapıtına borçlu oluşudur.

Cicero'nun bu küçük yapıtı başkalarından kapma değilse de, bütünüyle özgün de sayılamaz. Cicero burada başka yapıtlarındaki kimi düşüncelerini yinelemiş, Yunan yazar ve filozoflarının görüşlerini aktarmış ve aynı konuda yazılmış yapıtları az çok yansılamıştır. Buna karşın insanlara özgü soylu duygulardan öyle içtenlik ve coşkuyla söz etmiş, hem kendisini hem başkalarını avutmayı öyle candan istemiştir ki, yapıt oradan buradan alınan düşüncelerin ustaca birbirine bağlandığı duygusunu vermemektedir. Cicero yaşlılık konusunda birçok yazı okumuş olabilir; ama yapıttaki canlılık, sözünü ettiği duyguları duymuş ve düşünmüş, onlara kişiliğinden bir şeyler katmış olduğunu gösteriyor.

YAŞLILIK

BÖLÜM-1

"Titus (1), senin yardımına koşsam, hafifletsem derdini, Seni kavuran, içini burkan derdini, Ödülüm ne olur?"

ATTICUS (2) : "Yoksul ama kendisine güvenilir o adam"ın Flamininus'a söylediği bu dizeleri ben de sana aynen söyleyebilirim. Ama Flamininus gibi sana "Gece gündüz dert içindesin..." diyemeyeceğime de inanıyorum. Çünkü ruhunun ılımlı ve dingin olduğunu biliyorum; senin Atina'dan yalnızca bir sanla değil, kültür ve görgüyle döndüğünü bilmiyor değilim. Ama beni üzen olaylar (3), arada bir seni de üzüyor diye kuşkulaniyorum; bu üzüntüleri avutmaya gelince, bu öyle kolay bir iş değil, bunu başka bir zamana bırakmak gerek. Şimdilik niyetim sana yaşlılık üzerine bir şeyler yazmak. Her ikimizde de ortak olan, başımıza çöken ya da hiç değilse çökmek üzere olan bu yaşlılık denen yükten hem seni, hem de kendimi kurtarmak istiyorum; aslına bakarsan, her şeye olduğu gibi senin buna da sabırla, akıllı uslu bir insan gibi katlandığını bilmiyor değilim; ama yaşlılık üzerine bir şey yazmak istediğimde ikimizin de işine yarayacak olan bu yapıtı sana sunmayı düşündüm: bunu hak ettiğini düşündüm. Sonra bu kitabı kaleme almak benim için öyle zevkli bir iş oldu ki, yalnızca yaşlılığın olanca sıkıntısını yok etmekle kalmayıp, onu artık tatlı ve hoş bir duruma soktu. Onun için felsefe ne kadar övülse azdır; felsefeye uyan insan, ömrünün her çağını sıkıntısız geçirebilir. Bu konuda çok söz ettik, gene de sık sık ederiz. Şimdi gelelim sana gönderdiğim, yaşlılık konusundaki kitaba: Söylenceye kulak asmazlar diye, ben Khioslu Ariston'un (4) yaptığı gibi sözü Tithonos'a vermedim, kendisini dinletmesini bilen yaşlıya, Cato'ya verdim. Cato'nun yanında bulunan Laelius ile Scipio onun yaşlılığa kolayca katlanmasına hayranlık gösterirler, Cato da onlara yanıt verir (5). Cato burada genellikle kendi yapıtlarında olduğundan çok bilgili görünüyorsa, bu, bilindiği gibi yaşlılığında Yunanca yapıtlara hevesle bağlanmış olmasından ileri gelir. Ama çok söze ne gerek var? Benim yaşlılık konusunda düşündüklerimi Cato kendi sözleriyle enine boyuna anlatacak.

SCIPIO: C. Laelius ile ben çoğu kez senin her işte gösterdiğin üstün ve yetkin bilgeliğin karşısında hayranlık duyarız, ama asıl hayran olduğumuz şey yaşlılığın sana hiçbir zaman yük olmayışı; oysa yaşlı kimselerin çoğuna göre yaşlılık öyle kötü bir şeydir ki "Onun yükünü taşımak Aetna'yı taşımaktan daha ağırdır" derler.

CATO: Bana öyle geliyor ki ikiniz de pek güç olmayan bir şeye hayran oluyorsunuz; kendilerinde iyi ve mutlu ömür sürmek için azıcık yetenek olmayan kimselere her çağ ağır gelir; ama her iyiliği kendinden bekleyen insanlar için doğal zorunlukların hiçbiri kötü görünemez (6). Bunların başında da yaşlılık gelir; yaşlılığa herkes ulaşmak ister, ulaşıncı da onu kötüler: bilge olmayanlar işte bu derece mantıksızdırlar, bu derece dengesizdirler. Yaşlılığın düşündüklerinden daha çabuk, sinsice geldiğini söylerler. Bir kez, bu adamlara kim, "Yanlış hesap yapın" demiş? Gençlikten yaşlılığa geçiş, çocukluktan gençliğe geçişten daha mı çabuk oluyor sanki? Sonra, insan ha seksen yaşında, ha sekiz yüz yaşında olmuş, yaşlılığın ağırlığı aynı değil midir? Öyle ya, geçmiş zaman ne denli uzun olursa olsun, bir kez akıp geçti mi, düşüncesizlerin yaşlılığını kolaylaştıracak avuntu yoktur. Diyeceğim şu ki, eğer bilgeliğime hayransanız (keşke bu bilgelik, sizin ilginize değer ve sanıma denk olsa!), bu bilgelik en iyi önder olan doğanın, tanrıymış gibi peşinden gitmek, ona uymaktan başka bir şey değildir. Her bölümü iyi yazdığı halde son perdeye aldırış etmeyen beceriksiz şair gibi, doğanın öbür çağlara önem verip de yaşlılığa aldırış etmemesi olacak şey değil. Ama tıpkı ağaçta ve yerde yetişen meyvaların zamanı gelince olgunluktan geçmesi ve düşmesi gibi, insan ömrünün de bir sonu olması zorunluydu. Bilge insan buna uysallıkla katlanır: Doğaya karşı gelmek, devlerin yaptığı gibi tanrılara kafa tutmak değil midir?

LAELIUS: Öyle ise, Cato, biz yaşlanmayı umduğumuza, hiç olmazsa istediğimize göre, gittikçe ağır gelen çağa ne gibi çarelerle kolayca katlanacağımızı, şimdiden bize öğretirsen büyük bir iyilik etmiş olursun. Bunu Scipio adına da söylüyorum.

BÖLÜM-2

CATO: İsteğini yerine getirmeye hazırım Laelius, hele, dediğin gibi, bundan ikiniz de hoşnut olacaksınız.

SCIPPPIO: Cato, sen bizim de geçeceğimiz yol kadar uzun bir yolun aşağı yukarı sonuna gelmişsin, zahmet olmazsa, ulaştığın bu yerin nasıl bir yer olduğunu bize göstermeni istiyoruz.

CATO: İstediginizi elimden geldiğince yapmaya çalışacağım, Laelius. Yaşıtlarımın sızlanmalarını çoğu kez dinledim. (Eski bir atasözüne göre birbirine benzer kimseler bir araya kolayca gelirler.) Aşağı yukarı yaşıtlarım olan, eski konsüllerden C. Salinator ile Sp. Albinus (7) yaşamı yaşam yapan zevklerden yoksun oldular; kendilerine saygı göstermiş olan kimseler artık aldırış etmiyorlar diye sızlanıp dururlardı. Bana,

onlar asıl suçlanması gereken şeyi suçlamıyorlar gibi gelirdi. Öyle ya, eğer suç yaşlılıkta olsaydı aynı dertleri ben de çekerdim, diğer yaşlı kimseler de; oysa öylelerini tanırım ki yaşlılığa sızlanmadan katlanırlar, ne iyi oldu da tutkuların zincirinden kurtulduk, derler; eş dost tarafından da bir yana bırakılmazlar. Bu tür sızlanmaların tümüne yol açan suç yaşta değil, huydadır. İlimli olan, hırçınlık, terslik etmeyen kimselerin yaşlılığı dayanılmaz bir şey değildir; huysuzlukla terslikse, insanı her çağda sıkar.

LAELIUS: Cato, dediğin doğru ama ya biri çıkar da 'Evet, yaşlılık sana dayanılması kolay bir şey gibi geliyor; ama senin elinde maddi, manevi her olanak var, toplumda belirli bir konumdasın da ondan; bu olanaklarsa pek çok kişide yoktur' derse...

CATO: Dediğinde doğru bir yan var; ama bunlarla her sorun çözülüyor ki: anlattıklarına göre, Themistokles (8), bir tartışmada kendisine, şansını kendi kişiliğine değil de yurduna borçlu olduğunu söyleyen Seriphoslu bir adama: "Herakles hakkı için, ben Seriphoslu olsaydım, kimse beni tanımayacaktı, ama sen Atinalı olsaydın gene de ün kazanamazdın" diye yanıt vermiş. Yaşlılık konusunda da aynı şey söylenebilir. Yaşlılık başı pek darda olana bilge olsa da kolay gelmez; ama bilge olmayana, bolluk içinde yaşasa bile ağır gelir. Yaşlılığa karşı en yetkin silahlar nedir, bilir misiniz? Bilgili ve erdemli olmak. Bu erdemler uzun ve dolu bir ömür sürdükten sonra insana tadına doyum olmaz bir zevk verir; çünkü bunlar insanı hiçbir zaman, dahası yaşlanınca bile terketmezler (işin asıl önemli yanı da budur ya...); üstelik, iyi yaşadım diye düşünebilmesi, yaptığı birçok hayırlı işi anımsayabilmesi, son derece tatlı bir şeydir.

Örneğin, ben delikanlıyken Q. Maximus'u (9), Trentum'u geri alan Maximus'u, yaşlı olmasına karşın yaşıttım gibi sevdim. Çünkü o adamın cana yakın bir ağırbaşlılığı vardı; yaşlılık da huylarını değiştirmemişti; daha doğrusu, ben ona bağlanmaya başladığımda pek öyle yaşlı da değildi; ama, yaşı artık pek ilerlemiş bulunuyordu; nitekim o, ben doğduktan bir yıl sonra ilk kez konsül olmuştu; onun dördüncü konsüllüğünde de ben hemen hemen çocuk denecek yaşta er olarak Capua'ya gittim; beş yıl sonra da Tarentum'da kuestordum; sonra edil (10) oldum ve dört yıl sonra pretor seçildim; bu görevde Tuditanus ile Cethegus'un (11) konsüllüğü sırasında bulundum; iyice yaşlanmış olan Q. Maximus'un Cincia'nın (12) avukatlara verilen ücret ve armağanlar konusunda yaptığı yasayı desteklemesi işte tam o zamana raslar. Bu adam pek yaşlı olduğu halde genç gibi savaşırdı; gençlik ateşiyle parlayan Hannibal'i (13) sabrıyla yatıştırdı; dostumuz Ennius bunu pek güzel anlatır:

"Bir adam çıktı, temkinli davranarak yurdu kurtardı; çünkü o, söylentilere bakmaz, yurdun esenliğini düşünürdü, İşte onun için üzü bugün daha da parlak!" (14)

Gerçekten, Tarentum'u geri alırken ne denli uyanık, ne denli sakıngan davranmıştı! Kent elden gittikten sonra iç kaleye kaçan Salinator ona böbürlene böbürlene, "Q. Fabius, Tarentum'u benim sayemde kurtardın!" dediğinde Fabius gülerek, "Doğru, sen onu yitirmeseydin, hiçbir zaman düşmandan geri alamazdım!"(15) demiş. Savaş işlerinde olduğu denli siyaset işlerinde de üstün bir insandı: ikinci konsüllüğünde iş arkadaşı Sp. Carvilius elini kolunu bağlamış otururken, senatonun salık verdiklerini hiçe sayarak Picenum ve Galya topraklarını bölen halk tribünü (16) C. Flaminius'a (17) gücü yettiği kadar karşı koydu; augur (18) olduğu zaman da, devletin esenliği uğruna yapılacak her iş için bakılan fallar, uğurlu; zararlı olacak her iş için bakılan fallar uğursuzdur demek gözüpekliğini gösterdi. Bu adamda ben çok üstün nitelikler gördüm, ama asıl hayranlığımı uyandıran şey onun konsüllük etmiş, ün kazanmış bir insan olan oğlunun ölümüne katlanmasıdır. Yazdığı ağıt elimize geçmiştir; onu okuduğumuzda hangi filozofu küçümsemeyiz? O adam yalnızca toplumsal yaşamda, yurttaşlarının gözü önünde büyük değildi; özel yaşamında, evinde daha üstün bir insandı. O ne konuşaydı! Ne özlü sözleri vardı! Eski zamanları ne iyi tanır, augur yasasını ne iyi bilirdi! Roma'lı olmasına göre de çok okumuş sayılırdı. Her şeyi aklında tutardı, yalnızca içerdeki savaşları değil, ülke dışındakileri de... Sanki başıma geleceği, o öldükten sonra bana bir şeyler öğretecek kimse bulunmayacağını önceden sezmiş gibi sözlerini can kulağıyla dinlerdim.

Maximus'un ne diye bu kadar uzun boylu sözünü ettim biliyor musunuz? Onunki gibi bir yaşlılığa kötü demenin doğru olmadığını anlayasınız diye. Ama herkes Scipiolar, Maximuslar gibi olamaz ki! Kentler aldığını, karada, denizde girdiği savaşları, triumphus (19) törenlerini anımsayın. Bunlar olmadan da, dingin, lekesiz, zevkli bir yaşamdan sonra gelen yaşlılık rahat ve tatlı olur; dediklerine göre, seksen bir yaşını bulan ve yazı yazarken ölen Platon'un ömrü öyle geçmiş; İsokratesinki (20) de öyle; kendisinin dediğine göre, Panathenaikos adlı kitabını doksan dört yaşındayken yazmış; ondan sonra beş yıl daha yaşamış. Hocası Leontinoili Gorgias tam yüz yedi yıl ömür sürmüş, hiçbir zaman da çabalamayı ve çalışmayı elden bırakmamış. Dünyada neden öyle çok kalmak istediği sorulunca, "Yaşlılığa kötüdür demem için hiçbir neden yok ki!" demiş. İşte parlak ve bilge insana yakışır bir yanıt. Akıllı kıt olanlarsa kendi kusurlarını, suçlarını yaşlılığa yüklerler; biraz önce sözünü ettiğim Ennius bunu yapmazdı:

"Olimpia'da çoğu kez alanın sonuna değin varıp, Yengi kazanan at gibi yaşlılıktan çökmüş, şimdi dinleniyor."(21)

Yaşlılığını güçlü ve yengi kazanan bir atinkine benzetiyor; siz bunu pek iyi anımsayabilirsiniz. Çünkü şimdi konsül olan T. Flamininus ile M. Aciliu (22) bu görevlerine Ennius'un ölümünden on dokuz yıl sonra başladılar; Ennius Caepio ile Philippus'un (23) konsüllüğü zamanında öldü; bu, benim Voconius yasasını (24) bağıra bağıra, gür bir sesle savunduğum sıralara raslar: o zaman altmış beş yaşındaydım. Ennius yetmiş yaşında iken (o kadar yaşadı), en ağır sayılan iki şeye, yani yoksullukla yaşlılığa, bunlardan sanki hoşlanırmış gibi katlanırdı. Doğrusu, ben de iyi düşününce yaşlılığı kötü gösteren dört neden buluyorum: Birincisi, insanı işlerden uzaklaştırması; ikincisi, bedeni zayıflatması; üçüncüsü, insanı hemen hemen her zevkten yoksun kılması; dördüncüsü, ölüme yakın oluşu. İsterseniz, bu nedenleri bir bir alıp önemlerini ve ne dereceye dek gerçek olduklarını görelim.

Yaşlılık, insanı işlerden uzaklaştırmış. Hangi işlerden? Gençlik ve güç isteyen işlerden mi? Yaşlılara göre, beden güçsüz olsa da, manevi güçlerle yapılabilecek işler yok mudur? Q. Maximus hiç mi bir şey yapmıyordu? Ya senin babana, Scipio, tam bir insan olan oğlumun (25) kayınbabası L. Paulus'a (26) ne dersin? Ya öteki yaşlılar, düşünceleriyle, öğütleriyle devleti koruyan Fabricius, Curius, Coruncaniuslar (27)... bunlar elleri boş mu duruyorlardı? Appius Claudius yaşlılığında, üstelik kör (28) de olmuştu, ama gene de senato Pyrrhos'la barışmaya, anlaşmaya yanaştığı sırada Ennius'un şiirine soktuğu şu sözleri söylemekte duraksamadı:

"Şimdiye dek başınızda olan aklınız nereye gitti de Çılgınlar gibi yolunuzu şaşırdınız?" (29)

BÖLÜM-4

Bundan ötesi de böyle çok güçlüdür; o şiiri bilirsiniz elbette; aslında bizzat Appius'un kendi söylediği söylev de saklanıp korunmuştur. Hem Appius bu işi ikinci konsüllüğünden on yedi yıl sonra görmüştür; üstelik iki konsüllüğü arasında on yıl geçmiş ve konsül olmadan önce kensorluk (30)da yapmıştır. Demek ki Pyrrhos (31) savaşı sırasında adamakıllı yaşlıydı. Gerçekten böyle etkinlik gösterdiğini dedelerimizden de dinledik. Demek yaşlıların işe yaramadığını söyleyenler boş konuşuyorlar; böyle bir savda bulunmakla, denizde dümencinin hiçbir işe yaramadığını söylemiş gibi oluyorlar; 'Öyle ya' diyorlar, 'gemide kimi direğe tırmanır, kimi güvertede koşuşur, kimi sintineyi boşaltır, dümenciye dümen elinde geminin kışında rahat rahat oturur.' Yaşlılar gençlerin yaptığı işleri yapmazlar, ama çok daha büyük, çok daha iyi işler görürler. Büyük işler kol gücü ya da hız ve çeviklikle değil; düşünce, sözünü geçirme, ortaya doğru düşünceler atmayla başılır.

Genellikle yaşlılar bu artamlardan yoksun olmak şöyle dursun, onları artırmışlardır bile. Eğer er, tribun, legat (32) ve konsül olarak türlü savaşlara girmiş olan beni, şimdi savaşmıyorum diye boş duruyor sanıyorsanız, o başka... Ama hiç de öyle değil, çünkü nelerin yapılması gerektiğini ve nasıl yapılacağını senatoya ben gösteriyorum: öteden beri kötü niyetler besleyen Kartaca'nın savaş ilan etmesini beklemeden ben ilan ediyorum; onun yerle bir olduğunu görmedikçe içim rahat etmeyecek (33). Scipio, keşke ölümsüz tanrılar o onuru sana verse, keşke dedenin yarıda bıraktığı işleri sen sona erdirsen! O öleli otuz üç yıl oluyor: ama gelecekteki bütün kuşaklar onun adını anacak. Ben kensor olmadan bir yıl önce ve konsül olduktan dokuz yıl sonra öldü; ben konsülken o da ikinci kez konsül olmuştu (34). Yüz yaşına dek yaşasaydı, yaşlı olduğu için üzülmü müydü sanki? Evet, baskın, saldırı, uzaktan mızrak atma, kılıç elde göğüs göğüse dövüşmeyle değilse de; sağduyulu ve parlak düşünceleriyle iş görürdü. Bu artamlar yaşlılara vergi olmasaydı, atalarımız meclislerin en yükseğine senato adını vermezlerdi (35). Sparta'da en onurlu görevlerde bulunan kimselere "Yaşlılar" denir; bunlar gerçekten de yaşlıdırlar (36). Yabancı ülkelerde olup bitenleri bir okur ya da dinlerseniz, görürsünüz ki en büyük devletler gençlerce yıkıma sürüklenmiş, yaşlılarca da kurtarılmış ve kalkındırılmıştır.

Şair Naevius'un Ludus'unda şöyle bir soru sorulur:

"Baksanıza, nasıl oldu da o koca devleti öyle yıkıverdiniz (37)?"

Verilen türlü yanıtlar arasında başlıcası şudur:

"Yeni yeni söylevciler türemiştii; bunlar kafasızdılar, bilgisizdiler."

Doğallıkla, düşüncesizlik çiçeği burnundakilere, akıllılık da yaşını başını almış olanlara vergidir.

Ama, yaşlandıkça bellek zayıflar, derler. İşletmezsen ya da yaratılıştan ağır işliyorsan, zayıflar elbette. Themistokles bütün yurttaşlarının adlarını bellemişti; yaşı ilerlediğinde Aristides'e Lysimakhos (38) diye mi selam vermeye başladığını sanıyorsunuz? Bana gelince, ben yalnızca bugün yaşayanları tanımakla kalmayıp, onların babalarını da, dedelerini de tanırım ve mezarlar üzerindeki yazıları okurken, dedikleri gibi belleğimi yitirmekten korkmam; çünkü, bunları okumakla ölümler belleğimde canlanır. Bir yaşlının hazinesini gömdüğü yeri unuttuğunu doğrusu hiç duymadım; yaşlılar iş edindikleri şeyleri, mahkeme için saptanan günleri, kimden alacakları, kime verecekleri olduğunu akıllarında tutarlar. Ya hukukçular, pontifexler (39), angurlar, yaşlı filozoflar... öyle çok şey anımsarlar ki onlar... Yaşlıların aklına bir şey olmaz, yeter ki çabalarını ve eylemlerini sürdürsünler; bu, yalnızca parlak ve onurlu konumlarda bulunan kimseler için değil, devlet işlerinden uzak, kendi halinde bir ömür sürenler için de böyledir. Sophokles, en yaşlı zamanında bile tragedyalar yazdı; dahası, bu uğraşı yüzünden malını yönetmeyi savsaklıyor gibi görüldüğü için oğulları onu mahkemeye verdiler. Bizde servetini iyi yönetemeyen babaların, mallarıyla uğraşmasını yasaklamak nasıl gelenekse (40); yargıçların öylece, sanki o aklını yitirmiş bir insanmış gibi, servetini elinden almalarını istiyorlardı. Dediklerine göre, o zaman yaşlı adam, elinde tuttuğu ve az önce yazmış olduğu Oidipos Kolonos'ta adlı yapıtını yargıçlara okumuş ve bu yapıtının deli işine benzeyip benzemediğini sormuş; yapıt okunduktan sonra da yargıçların kararıyla aklanmış. İşte yaşlılık, bu adamı, Homeros'u, Simonides'i, Stesikhoros'u, demin söz etmiş olduğum İsostrates'i, Gorgias'ı, en büyük filozofları; Pythagoras'ı, Demokritos'u, Platon'u, Xenokrates'i, daha sonra Zenon'u, Kleantes'i ya da sizin Roma'da gördüğünüz stoacı Diogenes'i (41) çalışmalarına son vermek zorunda bırakmış mıdır? Hepsii yaşadıkları sürece etkin de olmamışlar mıdır?

Haydi bu yüce uğraşları bir yana bırakalım; Sabin topraklarında komşum ve ahababım olan öyle Romalı köylüler sayabilirim ki, onlar başta olmadan ekim, biçim, ürünün ambarlara yerleştirilmesi gibi en önemli tarla işleri hemen hemen hiç görülmez. Ama bunda pek şaşılacak bir şey yok: Öyle ya, ne kadar yaşlı olursa

olsun, bir yıl daha yaşayabileceğini düşünmeyen var mıdır? Ama uğraştıkları işlerden hiçbir yarar görmeyeceklerini bile bile didinenler de vardır. Bizim Statius'un Synephebi adlı komedyasında dediği gibi:

"Kendisinden sonra geleceklere yarasın diye ağaç dikerler (42)". Gerçekten de çiftçi yaşlı olsa bile, kimin için ekiyor diye sorana hiç duraksamadan şu yanıtı verir: "Ölümsüz tanrılar için; çünkü onlar, bu serveti yalnızca dedelerimden almamı değil, onu benden sonrakilere bırakmamı da istiyorlar."

BÖLÜM-5

Caecilius'un kendisinden sonraki kuşağı düşünen yaşlı adam üzerine söylediği o söz, gene onun söylediği şu sözlerden daha doğrudur:

"Pollux hakkı için, ey yaşlılık, başka hiçbir dert getirmesen de gelirken yanında getirdiğin şu dert yeter:

İnsan çok yaşayınca, görmek istemediği birçok şeyi görür." (43)

Öyle ama, belki görmek istediği birçok şeyi de görür; hem istenmedik şeyler çoğu kez gençlikte de başa gelir. Caecilius,

"Bence yaşlılıkta en acı şey:

O yaşı gelen insanın başkalarına sıkıntı verdiğini masıdır" (44). demekle daha da çok yanılmıştır. Yaşlıların can sıktıklarını değil, hoş gittiklerini söylemek daha doğru olur: öyle ya, akli başında yaşlılar iyi huylu gençlerden nasıl hoşlanır, gençler kendilerine saygı ve sevgi gösterdiklerinde yaşlılığa nasıl daha kolay katlanırlarsa, buna karşılık gençler de yaşlıların öğütlerini dinlemekten zevk alır ve onlar sayesinde erdeme karşı bir heves duyarlar; benim sizinle birlikte bulunmaktan duyduğum zevk, sizin duyduğunuz zevkten az değildir, sanıyorum.

Görüyorsunuz ya uyuşuk ve devinimsiz olmak şöyle dursun, yaşlılar çalışkandır, boş durdukları yoktur, hem de zorlu işler görürlər; insan önceleri neyle uğraşmışsa, elbet yaşlılığında da onunla uğraşır. Ya yeni yeni şeyler öğrenenlere ne dersiniz? Örneğin Solon'un, dizelerinde, "Yaşlı olduğum halde her gün yeni bir şey öğreniyorum (45)" diye övündüğünü görüyoruz; ben de öyle bu yaşlılığımı Yunan yazını öğrenim: bu işe, sanki çoktandır süren bir susuzluğu dindirmek istermiş gibi, delice sarıldım; niyetim demin size örnek olarak verdiğim şeyler üzerine bilgi edinmekti; Sokrates'in sazla uğraştığını öğrendiğim zaman benim de o işi yapacağım geldi (eskiler saz çalmasını öğrenirlerdi); sonra, sazla değil ama hiç olmazsa Yunan yazınıyla uğraştım.

Yeni yetiştiğim sıralarda bir boğa ya da bir fil kadar güçlü olmak umurunda olmadığı gibi, şimdi de gençlikteki gücümü yitiririm (yaşlılığın ikinci kötü yanı buydu) umurunda değil. Elinde olanı kullanmak gerek; ve her ne işe girersen, buna gücünün yetip yetmeyeceğini düşün. Krotonlu Milon'un (46) sözünden daha çok küçümsenecek söz olabilir mi? Milon artık yaşlı olduğu sıralarda, alanda beden eğitimi yapan atletleri görmüş ve kendi kollarına bakıp ağlaya ağlaya, "Ah, bunlar öldü artık!" demiş. Hey akılsız! Onlar senden daha cansız değil, hiçbir zaman kendi değerine ün kazanmadın ki... ününü sen ciğerlerine ve pazuna borçlusun. Yurttaşları için hukuk kurallarını kaleme alan Sex. Aelius, ondan çok önce yaşamış olan T. Coruncanius, P. Crassus (47) hiç böyle sızlanmadılar, onların bilgileri son nefeslerine kadar sürdü. Söylevciye gelince, yaşlandığında, gücünün azalmasından korkuyorum, çünkü onun işi yalnızca zekâ işi değil, aynı zamanda soluk ve güç işidir. Gerçi ak saçlı yaşlıların sesine, bilmem nasıl olur da bir canlılık gelir; ben şimdiye dek bunu yitirmiş değilim, yaşımı da görüyorsunuz; ama, böyle olsa da yaşlılara dingin ve durulmuş bir konuşma yakışır; konuşmasını bilen bir yaşlının iyi hazırlanmış ve dingin sözleri, çoğu kez dinleyicileri etkiler; bu işi kendin beceremezsen de, bir Scipio'ya, bir Laelius'a yol gösterebilirsin. Öğrenmek hevesiyle dolu gençlerin, bir yaşlının çevresini almasından daha hoş bir şey var mıdır?

Yaşlıların yeni yetişenlere ders verecek, onları yetiştirecek, onlara toplumsal görevlerin hepsini öğretecek güçte olmadıklarını mı söyleyeceğiz? Bundan da daha güzel bir iş olabilir mi? Bence, Cn. Scipio ile P. Scipio, ve atalarından ikisi: T. Aemilius ile P. Africanus, soylu gençler arasında bulunmakla mutlu görünüyorlardı: güçleri azalsa ya da yok olsa bile, iyi ve yararlı şeyler öğretenlerin mutlu olmadıklarını sanmamak gerek; hem kuşkusuz ki bu güçsüzlük yaşlılıktan çok, gençlikteki yaramazlıkların bir sonucudur; yeni yetişenlerin zevke düşkünlüğü ve taşkınlığı, yaşlılığa miras olarak güçsüz bir beden bırakır.

Xenophon'da okuduğumuza göre, Kyros ölürken, son sözleri olarak, iyice yaşlanmış olmasına karşın, yaşlılığında hiçbir zaman kendisini gençliğindekinden daha zayıf duyumsamadığını da söylemiş (48). Ben henüz çocukken, ikinci konsüllüğünden dört yıl sonra pontifex maximus (49) olmuş ve rahiplikte yirmi iki yıl çalışmış olan Metellus'u (50) ömrünün sonunda gençliğini aramayacak denli güçlü gördüğümü anımsarım. Gerçi kendisinden söz etmek yaşlılığa özgü olan ve biz yaştakilerde hoş görülen bir şeydir, ama ben kendimden söz etmeye hiç gerek görmüyorum.

Hmeros'un destanındaki Nestor'un, nasıl durup durup kendi artamlarından söz ettiğini (51) elbette bilirsiniz. Öyle ya, üç insan kuşağı görmüştü; haklı olarak övünürken, onda kendini beğenmiş ya da geveze görünme korkusu yoktu. Ağzından, Hmeros'un dediği gibi, gerçekten baldan tatlı sözler akardı (52); bu tatlılığa sahip olmak için de hiç beden gücüne gereksinmesi yoktu; bununla birlikte Yunanlıların o ünlü önderi, Aias'a değil, Nestor'a benzer on adamı olsun ister ve bu isteği yerine gelecek olsa Troya'nın kısa sürede yenileceğinden kuşkusu yoktur. (53) Her neyse, sözü gene kendime getiriyorum: Seksen dört yaşındayım; ben de Kyros'un övündüğü şeyle övünebilmek isterdim; ama hiç olmazsa diyebilirim ki, Kartaca savaşında asker ya da aynı savaşta questor olduğum ya da İspanya'da konsüllük ettiğim ya da dört yıl sonra Termopiller'de M. Acilius Glabrio (54) konsülken askerî tribün (55) olarak döğüştüğüm zamanlardaki gücüm yoksa da, gördüğünüz gibi, yaşlılık beni büsbütün güçsüzleştirmede, çökertmedi; senatoda, kürsüde, arkadaşlarımla, müvekkillerimle, konuklarımla konuşurken, gücümün eksikliği duyulmuyor; çünkü, "Yaşlılığın uzun sürsün istiyorsan, erken yaşlan" öğüdünde bulunan o eski ve beğenilen atasözüne benim hiçbir zaman aklım yatmadı. Erken yaşlanmaktansa, yaşlılığım kısa sürsün, daha iyi. Bakın, şimdiye dek beni görmek isteyen hiç kimseye, "İşim var" demedim. Oysa gücüm her ikinizinkinden de azdır. Sizde de yüzbaşı T. Pontius'un (56) gücü yok, ama o güçlüdür diye sizden daha mı değerlidir? Yalnızca, insan gücünü yönetmesini bilmeli, ancak gücünün yettiği kadarına el atmalı: işte böyle olursa, insan, eski gücüm kalmadı diye yazıklanmaz. Dediklerine göre Milon (57) Olympia alanına omuzlarında canlı bir öküzle girmiş. Sana böyle bir beden gücünün mü, yoksa Pythagoras'taki zekâ gücünün mü verilmesini isterdin? Her neyse, bu nimet elindeyken yararlan, elden gittikten sonra onu arama: yok eğer delikanlıların çocukluğu, yaşları biraz ilerlemiş olanların delikanlılık çağını aramaları doğruysa, o başka... Ömrün gidişi bellidir, doğanın çizdiği bir tek yol vardır, basit bir yol; ve her çağın kendisine göre bir durumu vardır; çocuklarda zayıflık, yetişkinlerde taşkınlık, orta yaşlılarda ağırbaşlılık, yaşlılarda olgunluk, doğal durumlarıdır, bunları zamanında kabullenmek gerekir. Dedeni konuk etmiş olan doksanlık Masinissa'nın (58) bugün neler yaptığını sanırım duymuşsundur, Scipio; o adam yola yaya çıktı mı, dünyada ata binmez; atla çıkınca da attan inmez: yağmur, soğuk dinlemez, başı açık gezer; sağlam yapılı bir vücudu vardır ve bu sayede krallığın bütün görev ve işlerini başarır. Demek ki beden eğitimi ve ölçülü yaşamayla, insan yaşlanınca bile eski gücünün bir kısmını koruyabiliyor.

Yaşlıların gücü mü yoktur? Yaşlıların güçlü olmaları istenmiyor ki! Yasa ve gelenekler, haklı olarak, biz yaştakileri güçsüz yapılamayacak işlerden başışık tutuyor (59). Böylece yalnızca yapamadığımız değil, yapabildiğimiz işlerden de uzak tutuluyoruz. "Evet ama öyle halsiz yaşlılar vardır ki hiçbir görevle uğraşamaz; yaşamda yapılması gereken işlerden hiçbirini yapamazlar" diyen olabilir. Buysa yaşlılığa özgü bir eksiklik değil, sağlığa bağlı bir şeydir. P. Africanus'un seni evlat edinen oğlu (60) nasıl da zayıftı! Sağlığı nasıl da bozuktu! Daha doğrusu nasıl da sağlıksızdı! Böyle olmasaydı, devletin ikinci bir güneşi olurdu; hem babası gibi yüksek ruhluydu, hem üstelik daha derin bilgisi vardı. Gençler bile zayıf bünyeli olabildiğine göre, yaşlıların kimileyin zayıf bünyeli olmalarında şaşılacak ne var? Yaşlılığa katlanmak, kusurlarını çabalarımızla gidermek gerek. Sağlığı göz önünde tutmak, bedeni ölçülü olarak işletmek, gücümüzü yok edecek denli değil, tazeleyecek denli yiyip içmek gerek.

Hem yalnızca bedene değil, asıl zihne ve ruha özen göstermeli; çünkü yağısız kalan lambanın söndüğü gibi, bunlar da beslenmezse, yıkıma uğrarlar. Çok yorucu olan bir beden eğitimi, kuşkusuz bedeni ağırlaştırır; zihinse, işletildiğinde çevikleşir. Caecilis (61) "komedyalardaki budala yaşlılar" derken, her şeye inanıveren,

unutkan, gevşemiş yaşlıları anlatmak ister; bu eksiklikler de yaşlılığın değil; uyuşuk, tembel, uykucu bir yaşlının eksiklikleridir. Taşkınlık ve zevk düşkünlüğünün yaşlılardan çok gençlerde; ama gençlerin de hepsinde değil, ahlâkı şöyle böyle olanlarda görülen eksiklikler olduğu gibi; genellikle bunaklık denen ve yaşlılara özgü olan aptallık da her yaşlıda değil, hafif akıllı yaşlılarda olur. Appius dört güçlü oğlunu, beş kızını, öyle koca bir evi, o kadar müvekkili, ilerlemiş yaşında, hem de kör olmasına karşın yönetirdi; çünkü yay gibi gergin bir zekası vardı; dinçliğini yitirip yaşlılığa boyun eğmemiştii: Evindekilerden yalnızca saygı görmekle kalmaz, onlara üstelik hükmederdi: köleler ondan korkar, çocuklar çekinir, hepsi de onu severdi; o evde, dedelerden kalma göreneklere ve düzene uyulurdu. İşte insan kendisini böyle savunur, hakkını korur, kimseye uymaz, son soluğuna dek ailesine sözünü

geçirirse, yaşlılığı onurlu olur. Gençlerde yaşlıların, yaşlılarda da gençlerin kimi özelliklerinin bulunması, bence iyi bir şeydir: Bu düşünceyi benimseyen, beden bakımından yaşlanabilir, ama ruh bakımından hiçbir zaman yaşlanmaz. Şimdi Origines adlı yapıtımın yedinci kitabıyla uğraşıyorum; eski zamanlarla ilgili bütün yapıtları topluyorum; savunmuş olduğum önemli dâvâlar dolayısıyla verdiğim söylevlerin hepsini gözden geçiriyorum; augur ve pontifex hukukunu, yurttaşlar hukukunu inceliyorum; bundan başka Yunan yazınıyla da çok uğraşıyorum; belleğimi işletmek için, Pythagorasçılar gibi, gündüzleri her dediğim, her duyduğum, her yaptığım şeyi akşamları aklımdan geçiriyorum. Ruhun yapacağı eğitim budur, zihnin tutacağı yol, işte bu yoldur. Böyle işlere kendimi verip çalışırken, alın teri dökerken beden gücümün yokluğunu pek duymuyorum. Arkadaşların yardımına koşuyor, senatoya sık sık gidiyor, hem de üzerlerinde iyice, uzun uzun düşünülmüş düşünceler ortaya atıyorum. Bu düşünceleri de beden gücüyle değil, akıl gücüyle savunuyorum. Bu işlerle uğraşamayacak duruma gelirim, artık o yapamadığım şeyleri yattığım yerde düşünmek de gene benim için bir zevk olur; ama sürdüğüm ömür gene eylemli olmama olanak veriyor. Çünkü kendisini işe veren, çalışan insan, yaşlılığın ne zaman geldiğini duymaz. Böylece yavaş yavaş, ayırımına varmaksızın yaşlanır ve birden çöküvermez de ağır ağır söner.

Gelelim yaşlılığa buldukları üçüncü eksikliğe; yani zevklerden yoksun olmasına. Yaşlılık bizden gençliğin o en kötü eksikliğini uzaklaştırıyorsa, ne büyük bir iyilik ediyor! Değerli gençler, büyük ve ünlü bir adam olan Tarentum'lu Arkhytas (62) bakın bir zamanlar neler söylemiş. O söylediklerini bana, yeni yetiştiğim ve Q. Maximus ile Tarentum'da bulunduğum sıralarda anlatmışlardı. Arkhytas'a göre maddî zevk, doğanın insanlara verdiği en uğursuz belâdır; bunu elde etmek için doymak bilmez istekler, düşünce ve ılımlılıktan uzak olarak alevlenir. Yurda ihanet etmeler, devleti yıkmalar, düşmanlarla gizli görüşmeler hep ondan çıkar: şehvetin göze aldırmadığı hiçbir suç, hiçbir kötü eylem yoktur; insanlar fuhuş, zina ve bunlara benzer her rezaleti şehvetin çekiciliğine kapılarak yaparlar; başka bir nedenle değil. İster doğa, ister bir tanrı, insanoğluna her şeyden üstün olan akı verirken, şehvetin bu tanrısal armağana, bu bağışa en büyük düşman olmasını istemiş. Çünkü kendisini zevke kaptıran insanda ılımlılık diye bir şey kalmaz ve genellikle, şehvetin egemen olduğu yerde erdem tutunamaz. Bunu daha iyi anlatmak için Arkhytas, "Zevke son derecede kapılmış bir insan düşünün" diyormuş. Onun düşüncesine göre, kimse kuşku duymaz ki böyle bir insan, bu zevkin etkisi altında kaldığı sürece her türlü düşünceden, her türlü uslamlamadan uzak olur, hiçbir şeye kafa yormaz. Onun için maddi zevkten daha tiksiniyecek, daha zararlı bir şey yoktur. Çünkü bir de yeğin ve sürekli olursa, ruhun bütün ışığını söndürür. Arkhytas bunları Caudium savaşında, konsül Sp. Postumus ile T. Veterius'u yenen adamın babası olan Samnit kavminden C. Pontius ile konuşmuş (63), hem o konuşmada Atinalı Platon da bulunmuş; Roma dostluğuna bağlı kalan, bizim Tarentumlu Nearkhos, bunu büyüklerinden duyduğunu söylerdi; Platon'un L. Camillus (64) ile Appius Claudius'un konsüllüğü sırasında Tarentum'a geldiğini de tarihte okudum. Bu sözlerle neyi anlatmak istiyorum, biliyor musunuz? Size şunu anlatmak istiyorum: Uslamlamayla, akılla zevk isteğini kendimizden uzak tutamadığımıza göre, doğru olmayan bir şeyin önüne geçtiği için

yaşlılığa karşı büyük bir minnettarlık duymamız gerek. Çünkü zevk isteği insanda düşünce bırakmaz; usamlamanın düşmanıdır; hem (deyiş yerindeyse) aklın gözlerini körleştirir ve erdemle hiç ilgisi yoktur. İstemeye istemeye bir iş yaptım: yiğit T. Flaminius'un kardeşi L. Flaminius'u (65) yedi yıl konsüllük ettikten sonra senatodan çıkarttım; ama ne yapayım, şu zevk düşkünlüğünün rezil bir şey olduğunu göstermek gerekir diye düşündüm. Çünkü bu adam konsül olarak Gallia'da bulunduğu zaman, sofrasındaki kötü bir kadının sözüne uyup işledikleri suçtan dolayı idam cezasına çarptırılarak hapse atılmış olanlardan birinin başını vurdu. Öncelim olan kardeşi Titus censor iken L. Flaminius bunun cezasını çekmedi; onun, evinde ahlâksızca, işinde onursuzca davranmasına yol açacak denli çirkin ve önüne geçilmez bu zevk düşkünlüğünü, doğrusu Flaccus ile ben hiçbir bakımdan hoş görmedik.

BÖLÜM-7

Büyüklerim, ta çocukluklarında yaşlılardan duymuşlar, anlatır dururlardı: C. Fabricius, Pyrrhos'a elçi olarak gittiğinde Thessalialı Kineas'tan (66), Atina'da bilge diye geçinen biri bulunduğunu ve bu adamın, "Her yaptığımız işin sonunda zevk olmalıdır" dediğini duyunca şaşakalmış. Bunu Fabricius'dan duyan M. Curius ile T. Coruncanius (67), Samnitlere ve Pyrrhos'un kendisine, hep bu düşüncenin kabul ettirilmesini isterlermiş: Kendilerini zevke vermeleri ve böylelikle kolayca yenilebilmeleri için M. Curius, kendi konsüllüğünden beş yıl önce, dördüncü kez konsüllük ederken devlet uğruna canını veren P. Decius'un (68) yakın arkadaşıydı. İşte bu adamı Fabricius da, Coruncanius da bilirdi; bunlar kendi yaşamlarına, sözünü ettiğim Pub. Decius'un davranış biçimine dayanarak şöyle bir yargıya varıyorlardı: Kesin olarak yaratılış bakımından en güzel, onurlu bir şey vardır; bu şey, kendisi için istenir ve insan olan, zevki küçümser, bir yana bırakır da, ona erişmeye çalışır. Ne diye zevk üzerinde bu kadar çok duruyorum sanki? Çünkü yaşlıların zevki aramamaları bir eksiklik değil; tersine, övünülecek bir şeydir. Yaşlılar şöenlerden, güzel sofralardan, sık sık kadeh boşaltmaktan uzak mı kalıyorlar? Öyleyse sarhoşluktan, sindirimsizlikten, uykusuzluktan da uzak kalıyorlar demektir. Zevkin tadına kolay kolay doyamadığımıza göre, ona, yaşlandığımızda da biraz yer vermek gerekiyorsa (Platon, tanrısal bir buluşla, zevke, "kötülüklerin yemi" (69) der; çünkü, kuşkusuz ki insanlar yemle yakalanan balıklar gibi zevke kapılıp kötülüğe sürüklenirler) zengin sofralarda bol bol yiyip içmekten çekinsek bile, alçakgönüllü sofralardan pekâlâ zevk alabiliriz. Çocukluğumda, Kartacalıları deniz savaşında ilk kez yenen Marcus'un oğlu C. Duillius'u (70), yemekten sonra evine döndüğünde sık sık görürdüm; yanında mumların, flüt çalan birinin bulunması hoşuna giderdi; devlet işleriyle ilgisi olmayan bir kimsenin böyle şeyler yapmaya kalkması, o zamana dek görülmemiş bir şeydi; ama, onun bu keyfî davranışı, ününden dolayı hoş görülüyordu. İyi ama, ben ne diye başkalarından söz ediyorum? Kendime döneyim artık. Bir kez, öteden beri bir tarikata bağlıyım; Frikyalı Büyük Ana'nın Kültü (71) ülkeye girdikten sonra, benim questorluğumda başka tarikatlar da kuruldu. Benimle aynı tarikattan olan kimselerle çok sıradan bir sofrada yemek yedim, ama o zaman gençlik ateşi vardı; yaş ilerleyince her şey günden güne daha ılımlılaşıyor. Şöenlerde de maddi zevklerden çok arkadaşlarımla birlikte olmaya, söyleşiye değer verirdim. Dedelerimiz iyi etmişler de arkadaşları bir araya toplayan sofralara "convivium" demişler. Öyle ya, insan birlikte yemek yedikleriyle birlikte yaşar. Bu sözcük, Yunanlıların aynı anlama gelen sözcüklerinden daha güzel. Yunanlılar "convivium"a karşılık, hem yemek hem içmek imgesini uyandıran birer sözcük (72) kullanmakla en az önemi olan şeye, en çok önem vermiş oluyorlar.

Söyleşmek benim için bir zevk olduğundan, erken kurulan sofraya oturmak doğrusu hoşuma gider. Yalnızca yaşlıtlarım ile değil (aslında bunlardan pek az kaldı), siz yaştakilerle de, hele sizlerle... Konuşma hevesini artırıp, yeme içme hevesini azaltan yaşlılığa pek çok minnet borçluyum. Yemek, içmek insanın hoşuna gidebilir (zevke pek savaş ilân eder gibi olmayayım; belki de bir dereceye dek, doğaya uygun bir şeydir); bana sorarsanız, yaşlılar bu zevkleri duyamayacak durumda değildirler.

Bana gelince, dedelerimizden kalma bir göreneğe göre, sofranın başında oturmaktan hoşlanırım; gene dedelerimizde görenek olduğu gibi, şöenlerde sofranın başında oturanın bir konuşma yapmasından, Xenophon'un Symposion'undaki gibi, küçük olurlar ve damla damla içilirlerse içki kadehlerinden (73), yazın serinlikten, kışın güneşin ve ateşin sıcaklığından hoşlanırım. İşte Sabinlerdeki çiftliğimde aradığım şeyler bunlardır; komşularımı her gün soframa toplarım; değişik konular üzerinde konuşarak bu şöenleri gecenin geç saatlerine dek, uzatabildiğimizce uzatırız. Ama, insanın sanki içini gıcıklayan öyle zevkler vardır ki, yaşlılar onları duymazlar, diyebilirsiniz.

Doğru; ama, onlar bu zevklerin yokluğunu da duymazlar. Yokluğunu duymadığın şeyin üzüntüsünü de duymazsın. Sophokles'e, üzerine yaşlılık çöktüğünde, "Aşk ile aran nasıl?" diye sorulunca, haklı olarak, şöyle demiş: "Tanrılar korusun! Ben ondan elimi eteğimi seve seve çektim; kaba, çılgın bir efendinin elinden kurtulmuş gibiyim." Tutkulu kimseler için bu gibi şeylerden yoksun kalmak çekilmez ve üzücü bir dert olabilir; ama gözü doymuşlar, hevesini almışlar için böyle zevklerden yoksun kalmak, onları tatmaktan daha hoştur; daha doğrusu, bir şeye karşı istek duymayan ondan yoksun kalmış değildir. Bence istek duymamak daha hoş bir şeydir. Evet, gençlik denen o mutlu çağda bu zevkler daha çok tadılır; ama bunlar, dediğim gibi, insanı küçülten zevklerdir; sonra yaşlılar bu zevkleri doya doya tadamıyorlarsa da, bunlardan büsbütün yoksundurlar da denemez.

Ambivius Turpio'yu (74) ilk sıralardan seyreden biri, elbette daha çok zevk duyar, ama arka sıralardan seyredenler de zevk duymaz değildir; işte bunun gibi, gençler mutluluk veren duygulara yakından bakarak, sanırım daha çok zevk duyarlar; yaşlılar uzaktan bakarlar, ama onlar da yeter derecede zevk duyarlar. Zevk düşkünlüğüne, yükselme hırsına, başkalarını geçmek için didinmeye, düşmanlıklara, tutkuların tümüne sanki hizmet ettikten sonra, ruhun yapayalnızca kalması, dedikleri gibi, kendisiyle başbaşa yaşaması, ne paha biçilmez bir zevktir! Öğrenim ve bilgiyle beslenirse, insana istediğini yapma zamanı bırakan yaşlılıktan hoş bir şey de yoktur. Scipio, babanın candan arkadaşı olan C. Galus'un (75) yeri, dahası, göğü ölçmekle uğraştığı sıralarda bitkinleştiğini gördük. Nice zamanlar gün ışığı, onu geceleyin çizmeye koyulduğu çizimlere dalmış görmüş; nice zamanlar gece onu, sabahtan beri uğraştığı bir işin başında bulmuştur! Ay ve güneş tutulmalarını bize çok önceden bildirmek onu ne çok sevindirirdi! Bunlar gibi ağır olmayan, ama gene de emek isteyen işlere ne diyeyim? Naevius, Kartaca Savaşı'nı; Plautus da Truculentus'u, Pseudolus'u yazdılar diye ne büyük sevinç duyarlardı! Ben doğmadan altı yıl önce, Cento ile Tuditanus'un (76) konsüllüğü sırasında tiyatro oynatmış, yetişkinlik çağıma kadar yaşamış olan Livius'un (77) da yaşlılığını gördüm. P. Licinius Crassus'un pontifex hukuku ve yurttaşlar hukuku konusundaki çalışmalarına, geçen gün pontifex maximus olan şu P. Seipio'ya (78) ne dersiniz? Bu saydıklarımın hepsinin, ileri yaşlarında da o işlerle canla başla uğraştıklarını gördük. Ennius'un haklı olarak, "İnandırıcılığın ta kendisi" (79) dediği M.

Cethegus'un da (80) yaşlılığında bile güzel söz söylemeye ne büyük bir çabayla çalıştığını görürdük. Bu gibi zevklerle sofraya eğlencelerinin, tiyatronun, kötü kadınların vereceği zevk karşılaştırılabilir mi? Bilimsel çalışma, akli başında ve iyi yetişmiş kimselerde yaş ilerledikçe artan bir zevktir. İşte Solon'un önce de sözünü ettiğim bir dizesinde, "Her gün bildiklerime birçok şey katarak yaşıyorum" demesi, kendisi için bir onurdur. Şurası kesin ki hiçbir maddi zevk, manevi zevklerden daha üstün olamaz.

Şimdi, inanılmayacak kadar hoşlandığım çiftçilik zevklerine geçiyorum: Yaşlılık hiçbir zaman bu zevklere engel olamaz ve bunlar, bana kalırsa, bilge olan bir insanın yaşamıyla yakından ilgilidir. Çünkü bu zevkler toprağa bağlıdır; o toprak ki, hiçbir zaman buyruklara uymazlık etmez ve aldığı hep bol bol geri verir; kimi zaman kazanç azdır, ama çoğu kez bol olur. Hem ben yalnızca ürünü değil, topraktaki verim gücünü de, ondaki özü de severim; toprak yumuşatılmış ve sürülmüş bağrına tohumu aldıktan sonra, onu önce kapalı tutar; bu kapama işini gösteren "occatio" (81) sözcüğü de bundan gelir; sonra, toprak ısıyla ısınan tohumu basınçla çatlatır ve yeşil bir ot çıkartır; bu ot, kökteki liflere dayanarak yavaş yavaş boy atar, düğümlü anız olarak dimdik yükselir; sanki artık erginleşiyormuş gibi, bir kılıfa girer; bu kılıftan çıkınca da sıra sıra dizilen buğdayı oluşturur ve kendisini küçük kuşların gagalarından kılçıktan bir siperle korur. Asmaların nasıl dikildiğini, nasıl yeşerdiğini, nasıl büyüdüğünü anımsatmaya ne gerek? Ama, yaşlılığımın erinç ve sevincini oluşturan şeyleri size anlatmak zevkine doyamıyorum. Toprakta çıkan bütün bitkilerin yaşama gücünü bir yana bırakıyorum; o güç ki, küçücük bir incir ya da bir üzüm çekirdeğinden ya da başka meyve ve fidanların ufak tohumlarından koca koca kökler, dallar oluşturur... Ama aşılar, filizler, incecik dallar, çelikler, daldırma çubukları insana hayranlık dolu bir sevinç vermez mi? Yapı olarak dik duramayan ve desteği olmazsa toprağa düşen asma kendisini dik tutabilmek için elleriyle sarılırmış gibi, filizleriyle rasladığı şeylere sarılır; asma yerde sürünerek şuraya buraya kollar salınca, sık sık filiz vermesin ve çok büyüyüp her yana yayılmasın diye, bağcı onu bıçakla budayıp dağılmasının önüne geçer.

İşte böylece, ilkyaz geldiği zaman budanmayan çubukların filiz düğümlerinde sürgün denen şey çıkar, üzüm de bundan olur; üzüm, toprağın suyu ve güneşin etkisiyle büyür; önceleri tadı çok ekşidir, sonra olgunlaşınca tatlılaşır; yapraklarla örtülü olduğundan, ılımlı bir ısıdan yoksun kalmadığı gibi, güneşten de kavrulmaz; bu meyveden daha verimli, görünüşü bakımından daha güzel ne olabilir? Elbette, demin de söylediğim gibi, bunun yalnızca ürününü değil, yetiştirilmesini de, doğanın kendisini de severim; asma sırkılarının sıra sıra duruşunu, salkımların kafesli tahtalara tutturulmasını, kütüklerin bağlanmasını, asma daldırmasını da severim; dediğim gibi, asma dallarından birinin budanıp, birinin bırakılması hoşuma gider; toprağı çok daha verimli kılan sulamaları, tarlanın sürekli sürülmesini öveyim mi? Tarlayı gübrelemenin yararını anlatmaya gerek var mı? Tarla işleri üzerine yazdığım kitapta bunları anlattım; Hesiodos tarım konusundaki kitabında (82) bunların sözünü bile etmez; ondan birkaç yüzyıl önce yaşamış olduğunu kabul ettiğim Homeros ise, Laertes'in oğlunun özlemine hafifletmek için tarlasına baktığını ve onu gübrelediğini anlatır (83). Tarla işlerini insana hoş gösteren yalnızca ekinler, çimenlikler, bağlar ve fidanlıklar değildir; bahçe ve meyvelikler, koyunların kuzuların otlaması, arı sürüleri, çiçeklerin çeşit çeşit oluşu da bize zevk verir. Yalnızca türlü türlü ekme yolları değil, türlü türlü aşı yapmak da zevklidir; tarımda hiçbir iş bunlar gibi beceri istemez.

Tarla işlerinin verdiği zevklerden daha pek çok söz edebilirim, ama bu konu üzerinde söylediklerim çok bile. Hoş görün, çünkü beni böyle çok konuşmaya tarla işlerine karşı duyduğum heves itti; aslında yaşlılar, doğaları gereği, biraz gevezedirler; görüyorsunuz ya, yaşlılığın bütün eksikliklerinden sıyrıldığımı ileri sürmüyorum. M. Curius (84) Samnitleri, Sabinleri, Pyrrhos'u yendikten sonra yaşamının son bölümünü işte böylece, bir çiftçi gibi yaşayarak geçirdi; doğrusu onun köydeki evine baktığımda (benimkinden çok uzak değildir), hem o adamın yalın yaşayışına, hem de o dönemdeki ağırbaşlılığına ne denli hayran olsam azdır, diyorum. Evinde oturan Curius'a Samnitler, ona büyük miktarda altın getirdiklerinde, Curius, "Bence altın sahibi olmak değil, altın sahibi olanlara egemen olmak onurlu bir şeydir," diyerek, onları kapı dışarı etmiştir. İşte böyle yüksek bir ruh, o adamın yaşlılığını hoş bir duruma sokmaz mıydı hiç? Ama sözü kendimden uzaklaştırmamak için gene çiftçilere getiriyorum. Eskiden senato üyeleri, yani yaşlılar, ömürlerini tarlada geçirirlerdi; nitekim, L. Quinctius Cincinnatus'a (85) diktatör olduğu haberi, tarlasını sürerken verilmiş; magister equitum (86) C. Servilius Ahala, kiralıkta gözü olan Sp. Maelius'u (87) işte bu diktatörün buyruğuyla yakalayıp öldürmüştü. Curius olsun, diğer yaşlılar olsun, senatoya köydeki evlerinden çağırılırlardı; onları almaya gidenlere işte bunun için "viatores" (88) denmiştir. Sorarım size: tarlalarını ekip biçmekle ömürlerini hoş eden bu insanların yaşlılığı acınacak bir yaşlılık mıdır? Bana kalırsa, bundan daha hayırlı bir yaşlılık olamayacağından kuşku yok. Tarımla uğraşmak, bütün insanlara yaraması bakımından yalnızca bir görev değildir; dediğim gibi, verdiği zevk dolayısıyla insanların besinine, tanrılara tapınmalarına yarayan her şeyin bol ve verimli olmasını sağlaması nedeniyle de yararlı bir iştir ve bu maddelerin yokluğu bazılarına acı verdiği göre, artık zevkle barışıyorum. Malının başında bulunan meraklı bir çiftlik sahibinin şarap, zeytinyağı kilerleri her zaman dolu olur, erzakı bulunur, evi hep bolluk içindedir; domuz, oğlak, kuzu, tavuk, süt, peynir, baldan yana zengindir. Sonra bahçeye de çiftçilerin kendileri, ikinci bir kiler derler. Boş zamanlarda kuş tutma, avlanma köy yaşamını bir kat daha tatlılaştırır. Çayırların yeşilliğinden, ağaçların sıra sıra duruşundan, bağların, zeytinliklerin güzel görünümünden uzun uzadıya söz etmeye ne gerek var? Kısa keseceğim. İyi bakılmış bir topraktan, yarar bakımından daha verimli, görünüş bakımından daha güzel bir şey olamaz. Yaşlılık, toprağı işletme zevkine engel olmak şöyle dursun, insanı bu zevki tatmaya bile çağırır. Bu çağa eren bir kimse, ister güneşte, ister ateş başında ısınmak için köyden iyi bir yer; mevsimi gelince de gölgeliklerde ve su kıyılarında serinlemekten çok sağlığa yarar bir şey bulabilir mi? Silâhlar, atlar, kısa mızraklar, tokmaklı sopalar, top oyunu, avlar, koşular gençlerin olsun; çeşitli oyunlardan biz yaşlılara aşık kemiklerini ve zarları bıraksınlar, bunları da isterlerse bıraksınlar, çünkü yaşlılar oynusuz da mutlu olabilirler.

Xenofon'un kitapları, birçok bakımdan yararlıdır; siz o kitapları okuyorsanız, bu işi dikkatle yapın, rica ederim. Mal, mülk yönetimi konusundaki Oikonomikos (89) adlı kitapta tarımı ne çok över! Bir kiral için toprağı işletmeye çalışmaktan daha uygun bir iş olmadığını anlayasınız diye, Sokrates bu kitapta Kritobulos (90) ile konuşur ve der ki: "Zekâsı ve saltanatının onuruyla herkesten üstün olan Pers kiralı genç Kyros (91), pek değerli bir insan olan Spartalı Lysandros Sardeis'e gelip, ona bağdaşıklardan armağanlar getirdiği zaman, Lysandros'a bir dost gibi ve incelikle davranmış ve bu arada çitle çevrilmiş, ağaçları özenerek dikilmiş bir toprağı göstermiş. Lysandros ağaçların boyuna, beşer ağaçlık tarhların düzgün sıralarına, sürülmüş ve temiz toprağa, çiçeklerden çıkan kokuların hoşluğuna hayran olmuş ve toprağa ölçü ve düzenle biçim verenin yalnızca çalışkanlığına değil, becerisine de şaşıtığını söylemiş; Kyros da ona şöyle yanıt vermiş: 'Bütün bunları ölçüp biçen benim; ağaçların sıralanışı, toprağın bölümlenmesi hep benim işim; bu ağaçların çoğunu kendi elimle diktim.'

O zaman Lysandros kıralın erguvan renkli giysilerine, pırıl pırıl durumuna, Perslerinki gibi bol altınlı ve değerli taşlardan yapılmış süslerine uzun uzun bakmış ve demiş ki: "Sana haklı olarak mutlu diyorlar Kyros, çünkü sende değerle servet birleşmiş." İşte yaşlılar böyle bir mutluluğa pekâlâ erebilirler; yaşlılığın engel olmadığı başka işler de vardır ama özellikle tarım, yaşıyoruz son derece ilerleyince de uğraşabileceğimiz bir iştir. İstediğime göre, M.Valerius Corvinus (92) çalışma yaşamından çekildikten sonra yüz yaşına dek köyde oturup toprağını işletmiş. Bu adamın birinci konsüllüğüyle altıncısı arasında kırk altı yıl geçmiştir. Demek ki o, dedelerimizin yaşlılığın başlangıcı diye saptadıkları yaşa (93) dek onurlu memurluklarda bulunmuştur. Hem Valerius Corvinus ömrünün sonunda, ortasında olduğundan daha mutlu yaşamıştır, öyle ya, o zaman saygınlığı artmış, güçlükleri azalmıştı. Saygınlık da yaşlılığın şanıdır. L.Caecilius Metellus'a, Atilius Calatinus'a (94) ne çok saygı gösterilirdi! A. Calatinus için şu mezar yazıtı yazılmıştır:

"Birçok kimse, onun, yurttaşların en seçkini olduğunu düşünür."

Mezarına kazılmış olan bu şiirin bütününe biliyorsunuz. Herkesin övmekte söz birliği ettiği insan, haklı olarak erk sahibidir. Bir zamanlar pontifex maximus olan P.Crassus, ondan sonra aynı rahiplikte gördüğümüz M.Lepidus, ne adamlardı (95)! Paulus'a, Africanus'a ne diyeyim? Ya önce de sözünü ettiğim Maximus'a (96) ne diyeyim? Bunların etkinliği yalnızca buyruklarından değil, bir baş hareketlerinden bile belli olurdu. Yaşlılık, hele onurlu bir ömür sürenlerin yaşlılığı insana bütün gençlik zevklerinden daha değerli sayılacak derecede büyük bir saygınlık kazandırır.

Yalnızca, unutmayın ki bütün konuşmamda gençlikteki temellere dayanan yaşlılığı övdüm; bundan çıkan sonuç: bir gün söyleyip herkese kabul ettirdiğim gibi, kendisini sözle savunan bir yaşlı, zavallıdır. Ne ak saçlar, ne yüzdeki kırışıklar insana hemen saygı sağlayamaz; ancak onurlu bir yaşamdan sonra bu olgun çağa yetişen kimse, saygının en güzel meyvalarına erişir. Bir yaşlıya selam vermek, yanına yaklaşmak, onu görünce ayağa kalkmak, önüne geçmemek, onu geçirmek, ona akıl danışmak gibi önemsiz ve sıradan görünen şeyler bile ona gösterilen saygının belirtisidir; bu saygı gösterilerine bizde de, ahlâkları oranında başka uluslarda da uyulur. Dediklerine göre, sözünü daha önce de ettiğim Spartalı Lysandros (97), hep, Sparta'nın yaşlıların en onurlu olarak yaşayacakları bir yer olduğunu söylemiş; öyle ya, hiçbir yerde yaşlılara o denli önem verilmez, hiçbir yerde öylesine saygı gösterilmez. Bir de şunu anlatırlar: Atina'da yaşlı bir adam oyunun ortasında tiyatroya girince, o kalabalık seyirciler içinde hiçbir yurttaşı kendisine yer vermemiş; ama elçi oldukları için özel yerlerde oturan Spartalıların yanına yaklaşıncı, hepsi ayağa kalkmış ve yaşlı kimseyi oturtmak istemişler. Seyircilerin hepsi birden onları alkışlayınca, içlerinden biri, "Atinalılar iyilik nedir bilirler; ama yapmak istemezler," demiş. Sizin rahipler kurulunda (98) birçok güzel gelenekler vardır;

ama, sırası gelmişken söyleyeyim, en güzeli, önce en yaşlı olanın düşüncesini söylemesidir; yalnızca yüksek konumdakiler yaşlı augurlardan sonra gelirler. Saygının bağışladığı ödüllerle karşılaştırılabilecek, maddi bir zevk var mıdır? Bu ödüllerin en parlaklarını elde etmiş olanlar bence yaşam denilen tiyatro oyununu sonuna dek oynamışlar, hem de acemi oyuncular gibi, son perdede yere yıkılmamışlardır.

Ama yaşlılar somurtkan, tasalı, çabucak kızar, huysuz, dahası elisıkı olurlarmış. Bunlar huyların yarattığı özelliklerdir; yaşlılıktan ileri gelmezler ki. Somurtkanlık ve sözünü ettiğim bu eksiklikler bir dereceye değin bağışlanabilir. Yaşlılar bu eksiklikleri edinmekle haklı değilse de mazur görülebilirler: yaşlılar, herkesin kendilerini küçümsediğini, aşağı gördüğünü, kendileriyle alay ettiğini sanırlar. Hele bedence güçten düşmüşlerse, dokunsanız ağlayacak durumdadırlar. İyi huylu, nasıl yaşanacağını bilen kimselerde bu kötü yönler daha az duyumsanır; bu da hem yaşama, hem tiyatrodaki Adelphoi (100)'daki iki kardeşe bakarak anlaşılabilir: birisi nasıl da sert, öteki nasıl da sevimlidir! Sorun şu: her şarap eskimekle ekşimediği gibi, her insan da yaşlanmakla aksileşmez. Yaşlılıkta ağırbaşlılığı doğru bulurum, ama her şeyde olduğu gibi bir dereceye değin; aksiliği hiçbir bakımdan doğru bulmam. Yaşlıların elisıkılığına gelince; buna aklım ermiyor. Öyle ya, yol kıaldıkça yoluğu arttırmaktan daha saçma bir şey olabilir mi?

Yaşlılığa kötü dedirten dördüncü bir neden kaldı: biz çağdakilere en çok üzüntü ve tasa veren, ölüme yakın oluşu... Evet, ölüm yaşlılardan uzun süre uzak kalmaz. Ama onca yıl yaşayıp da ölümün küçümsenmesi gerektiğini anlamayan yaşlıya yazık! Ölüm ruhu tamamıyla yok ediyorsa, üzerinde durmaya değmez, yok onu sonsuz bir ömür yaşayacağı bir yere götürüyorsa, o zaman istenilmesi gereken bir şeydir. Üçüncü bir olasılık da yoktur ya... Öldükten sonra mutsuz olmayacaksam, hele mutlu da olacaksam, ne diye korkayım? Genç bile olsa, akşama dek yaşayacağını kesin olarak söyleyecek kadar aptal bir insan var mıdır? Hem gençlerde insanı ölüme götüren nedenler bizden daha çoktur: Gençler hemen hastalanıverirler; bizden daha önemli hastalıklara tutulurlar; daha güç iyileşirler. İşte onun için yaşlı olanlar çok azdır; böyle olmasaydı insanlar daha iyi, daha akıllıca yaşarlardı. Öyle ya, akıl da, düşünme de, düşünce de yaşlılarda olur; onlar olmasaydı devletler de olmazdı. Ama gene herkese kıyan ölüme geliyorum. Ölüm gençlerin de başında olduğuna göre neden yaşlılığı kötülemek için bir neden olsun? Ben, çok değerli oğlumu, sen de en yüksek orunlara aday olan kardeşlerini yitirmekle ölümün yaşa bakmadığını anladık, Scipio. Diyebilirler ki: "İyi ama, bir genç uzun süre yaşayacağını umar; yaşlı bir insan böyle bir umut besleyemez. Saçma bir umut. Öyle ya, kesin olmayan bir şeye kesin; yanlış bir şeye doğru demekten daha aptalca bir şey olur mu? Yaşlı bir insanın umut yolu yokmuş. Öyle ama, yaşlı, gencin umduğunu ele geçirmiş olduğuna göre daha iyi bir durumdadır. Biri uzun süre yaşamayı umar; öteki uzun süre yaşamıştır. Hey büyük tanrılar! Aslında, insan yaşamında uzun süren ne vardır ki? En uzun sürmüş yaşamı ele al; Tartessus (101) kralının yaşamına bakalım: Evet, bir yerde okuduğuma göre, Gades'de Arganthonius adında; seksen yıl hüküm sürmüş, yüz yirmi yıl yaşamış biri vardır. Ama bence, sonu olan bir ömür uzun sürmüş sayılmaz. Çünkü sona varılınca, geçmiş zaman akıp gitmiştir; elde kala kala erdem ve dürüstlikle kazandığın şey kalır. Ya öyledir; saatler geçer gider, günler, aylar, yıllar, hepsi geçer; ve geçmiş zaman hiç geri gelmez; geleceği de bilemezsin. Bize verilen ömür ne kadar olursa olsun, hoşnut olmak gerek. Bir oyuncunun hoş gitmesi için oyunun bitmesine gerek yoktur, oynadığı perdede beğenilmesi yeter; işte bilge bir insan da yaşamının "plaudite"sine (102) dek yaşamak zorunda değildir; çünkü bir ömür, kısa da olsa, iyi ve onurlu olarak yaşamaya yetecek denli uzundur. Yok daha uzunsu, çiftçilerin tatlı ilkyazdan sonra yazın, güzün gelmesine üzüldüklerinden fazla üzülmeye değmez. Çünkü ilkyaz, gençlik demektir; gelecekteki meyvaları müjdelere, ondan sonraki mevsimler ürün alma mevsimleridir. Birçok kez söylediğim gibi, yaşlılığın meyvası da o çağa gelmeden önce bol bol iyilik etmiş olduğunu anımsamaktır. Doğaya uygun olan her şeye iyi demeli, yaşlıların

ölmesi kadar da doğaya uygun ne vardır? Gençlerin başına ölümün gelmesi doğaya aykırı bir şeydir. İşte bunun için gençlerin ölmesi bana, harlı bir ateşin bol suyla söndürülmesi gibi gelir; yaşlıların ölümüyse, geçmiş bir ateşin hiçbir etkiyle değil de, kendiliğinden sönmesi gibidir. Nasıl elmalar hamken çekilip kopartılır, iyice olgunlaşınca düşerlerse, öylece gençlerin canını bir güç çeker alır da, yaşlılar olgunluktan ölür. Bu olgunluk bana öyle tatlı geliyor ki, ölüme yaklaştıkça, uzun bir deniz yolculuğundan sonra karayı görür gibi oluyor, sonunda limana varacağımı sanıyorum.

-son-

www.iskenderiyekutuphanesi.com